

Isa Hänninen

Hallitsemattoman alueella

Säännöt, rajat ja manipulaatio osallistavassa
kehollisessa esityksessä *Kehä*

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Teatteri-ilmaisun ohjaaja AMK

Esittävä taide

Opinnäytetyö

13.11.2015

Tekijä Otsikko Sivumäärä Aika	Isa Hänninen Hallitsemattoman alueella- säännöt, rajat ja manipulaatio osallistavassa kehollisessa esityksessä <i>Kehä</i> 27 sivua + 1 liite 13.11.2015
Tutkinto	Teatteri-ilmaisun ohjaaja AMK
Koulutusohjelma	Esittävä taide
Suuntautumisvaihtoehto	Teatteritoiminnan suuntautumisvaihtoehto
Ohjaaja	Irene Kajo, Teatteritaiteen maisteri TeM
<p>Tämä opinnäytetyö on monimuototyö, joka sisältää tämän kirjallisen osion sekä kirjoittajan kuvaaman dokumentin <i>Kehä</i>-esityksestä.</p> <p>Opinnäytetyö tutkii osallistavan esityksen problematiikkaa. Se pureutuu kirjoittajan havaintoihin siitä, mitä taiteentekijän tulee erityisesti ottaa huomioon osallistavassa teoksessa osallistujan turvallisen ja vaistonvaraisen kokemuksen kannalta. Opinnäytetyössä näiksi asioiksi on nostettu esityksen säännöt, osallistujan ja esiintyjän rajat sekä manipulaation määrä ja laatu esityksessä. Näitä asioita tutkitaan Todellisuuden tutkimuskeskuksen tuottaman <i>Kehä</i> esityksen näkökulmasta, jota kirjoittaja on ollut mukana työstämässä vuosina 2012–2013.</p> <p>Opinnäytetyö avaa <i>Kehä</i>-esityksen prosessia kirjoittajan omien havaintojen, projektia vetäneiden henkilöiden haastatteluiden ja projektin työryhmän kokemusten perusteella. Se sisältää lähdemateriaalia psykologian ja taiteen kentältä.</p> <p>Opinnäytetyössä avataan raja-käsitettä kehityshistorian näkökulmasta ja nostetaan esiin osallistujan sekä esiintyjän omien rajojen tiedostamisen tärkeys esitystilanteessa sekä pohditaan ja esitellään työkaluja tähän. Työssä tutkitaan, mitä tapahtuu, kun raja ylittyy joko negatiivisella tai positiivisella tavalla.</p> <p>Työ pohtii myös esityksen sääntöjen sekä sen manipulaation problematiikkaa. Kuinka esitys tarjoaisi osallistujalle työkaluja vaistonvaraiseen, aitoon kohtaamiseen, kuitenkin johdattelematta kohtaajan kokemusta liikaa? Kuinka saadaan osallistujayhteisö virittymään kohtaamaan toisensa mutta pysymään eri vaihtoehdoille avoimena?</p>	
Avainsanat	Osallistava esitys, Todellisuuden tutkimuskeskus, implisiittinen muisti, rajat, kehollinen kohtaaminen, kokemusesitys, manipulaatio, säännöt, kokija, valta, esiintyjä

Author Title Number of Pages Date	Isa Hänninen In the Area of the Uncontrollable – rules, boundaries and manipulation in participatory performance <i>Kehä</i> 27 pages + x1 appendice 13 November 2015
Degree	Bachelor of Arts
Degree Programme	Performing Arts
Specialisation option	Drama Instructor
Instructor	Irene Kajo, Master of performing arts
<p>This thesis includes a written report as well as a documentary of a performance entitled <i>Kehä</i>. The objective of this thesis is to examine the problematics behind participatory theatre. It concentrates on the writer's observations of what to take into account when creating a safe and intuitive experience for the audience. The findings emerging from the writer's observations highlight the importance of the rules of the performance, the boundaries between the performer and the audience, and the amount and quality of manipulation applied in the performance. The writer arrived at these findings after participating in the Reality Research Centre's <i>Kehä</i>-production in the years 2012 and 2013.</p> <p>The thesis seeks to describe the process behind the <i>Kehä</i>-production through the writer's own observations as well as interviews with the people involved and the experiences described by the working group. In addition, it includes references from the fields of psychology and arts.</p> <p>The thesis focuses on the concept of boundary from the development history perspective. The thesis discusses the use of participatory theatre as a site for self-development through the concept of boundaries. It discusses the importance of recognising the limits of the audience and the performer, and introduces some tools and techniques for this. The aim is to understand what happens when the boundary is crossed, either in a positive or a negative way.</p> <p>In addition, the thesis contemplates on the rules of the performance and problematics of manipulating them. It seeks to answer the following questions: how to offer the audience tools for a real and intuitive experience, without leading them to a certain direction? How to create a scenario for the audience to be open for an interactive experience and to stay open minded throughout the performance? After all, the audience places their individual and collective trust in the performer.</p>	
Keywords	participatory theater, Reality Reserch Centre, implicit memory, boundaries, bodily encounter, experience, manipulation, rules, experiencer, power, performer/artist

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Kosketuksen merkitys minulle	2
2.1	Kohtaaminen	2
2.2	Kosketuksen tarpeeni	3
2.3	Kehollinen kohtaaminen työvälineenä	3
3	Termien avaamista	4
4	Kehä – osallistava esitys ihmisen vaistoista	5
4.1	Kehän juuret	6
4.2	Kehän rakenne	8
4.3	Teemoista	10
5	Hallitsemattoman alueella	11
5.1	Rajat	11
5.2	Implisiittinen muisti – Keho muistaa	14
5.3	Rajat ja säännöt Kehällä	16
5.4	Esiintyjän rajat	18
5.5	Virittävän osion ja Kehä-rituaalin eroista	19
5.6	Osallistujan manipulointi	21
5.7	Työryhmä mukana auttamassa vai vesittämässä toimintaa	22
6	Lopuksi – Turvallisessa maaperässä on lupa uskaltaa	24
	Lähteet	27
	Liitteet	
	Liite 1. Palosaari Eija, haastattelukysymykset	

1 Johdanto

Opinnäytetyössäni pohdin muutamia seikkoja, jotka taiteentekijän tulee ottaa huomioon osallistavassa teoksessa, jossa osallistujat kohtaavat kehollisesti keskenään, osallistujan ja esiintyjän turvallisen ja vaistonvaraisen kokemuksen kannalta. Näitä seikkoja ovat esityksen säännöt, osallistujan ja esiintyjän rajat sekä manipulaation määrä ja laatu esityksessä. Tutkin näitä asioita Kehä esityksen kautta, kuinka ne ilmenivät kyseisessä esityksessä. Kehä oli osallistava esitys, joka toteutettiin Todellisuuden tutkimuskeskuksella vuosina 2012–2013. Siinä esitykseen tulleet osallistujat kohtasivat kehollisesti keskenään, sekä työryhmän jäsenten kanssa. Opinnäytetyöni on monimuototyö, joka koostuu kirjallisesta osiosta sekä kuvaamastani dokumentista, joka käsittelee Kehä-esitystä.

Kuvasin vuoden 2012–2013 aikana Kehästä dokumentin. Dokumentti kuvaa Kehän prosessia sen alusta loppuun asti. Se sisältää autenttista materiaalia Kehä esityksistä ja aamutunneista. Dokumentissa projektia vetäneet Julius Elo ja Tuomas Laitinen avaavat prosessin taustaa, syntyä, eri vaiheita ja mitä kaikkea seurasi. He pohtivat myös omasta näkökulmastaan muun muassa mitä projekti on opettanut heille taiteesta, kuinka he ovat kehittyneet taiteentekijöinä projektin aikana sekä mitä havaintoja he ovat tehneet osallistujista ja ihmisyydestä Kehän kautta. Dokumentti julkaistaan myöhemmin. Se on tällä hetkellä piilotettu tekijänoikeudellisista syistä.

Opinnäytetyöni lähdemateriaali koostuu omista kokemuksistani ja muistiinpanoistani Kehä-projektin parissa, Elon ja Laitisen haastatteluista ja työryhmän yhteisistä keskusteluista/haastatteluista nousseesta materiaalista. Elon ja Laitisen haastatteluja oli kaksi, ja ne olivat molemmat kameralla kuvattuja puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Haastattelut on alun perin tarkoitettu kuvaamani dokumentin materiaaliksi ja osa niiden sisällöstä toimii dokumentin kertojana. Kirjallisena lähdemateriaalina käytän kirjaa *Kokeva Kehä – Ajatuksia katsojan kehosta esityksessä Todellisuuden tutkimuskeskuksen esitysten valossa* (toim. Julius Elo ja Tuomas Laitinen, 2011). Kirja avaa eri näkökulmista Todellisuuden tutkimuskeskuksen vuoden 2008 tutkimuksen aihetta, joka oli katsoja-kokijan keho esityksessä. Kirja sisältää kirjoituksia niin esitysten ohjaajilta, työryhmän jäseniltä kuin yleisöltä. Toinen käyttämäni kirja on *Traumaperäisen dissosiaatiohäiriön vaikuttaminen – taito-ohjelma potilaille ja terapeuteille* (Suzette Boon, Kathy Steele, Onno Van Der Hart, suom. Paula Holländer, toim. Traumaterapiakeskus, 2011). Lähdemateriaalinani toimii myös haastattelu, jonka tein Eija Palosaarelle. Palosaaren haastattelussa

käytin hänelle etukäteen lähettämäni strukturoitua haastattelulomaketta. Palosaari on terapeutti ja kouluttaja, kriisi- ja traumapsykoterapeutti, joka on väitellyt myös katastrofipsykologiasta.

2 Kosketuksen merkitys minulle

2.1 Kohtaaminen

Seison futon-patjan reunalla. Minua vastapäätä seisoo toinen ihminen. Olemme saaneet ulkoapäin tehtävänannon taistella keskenämme niin, että alun taistelulle antaa katse, meidän katseemme toisiimme. Tunnen sisäistä tärinää. Mietin eri strategioita mielessäni. Aistin itseni selkeästi ulkoapäin, arvotan jokaista liikettäni jalkojen asennosta sydämen-sykkeeseen. Meitä katsotaan ulkoapäin. Mitä muut ajattelevat minusta? Mitä tuo toinen ihminen ajattelee minusta? Tunnen itseni pieneksi ja typeräksi. Tuijotan toista ihmistä silmiin, hän minua takaisin. Vaanimme toisiamme katseillamme. Laskeudumme nelinkontin patjalle. Alan lähestyä häntä, hän minua. Tunnen kuinka jokin vetää minua hänen puoleensa, iskemään kiinni. Lähestymme, peräännyimme. Tunnen olevani eläin joka saalistaa. En enää arvota toimintaani niin voimakkaasti, minua vetää halu hyökätä, tai oikeastaan halu päästä kiinni toiseen ihmiseen. Hän alkaa puskea minua päällään, minä häntä takaisin. Kallomme hierovat ja puskevat toisiaan, toistemme kylkiä, vatsaa, kaulaa.. Tunnen kihelmöintiä sisälläsi, jotain eläimellistä esileikkiä. Puren häntä kaulaan hiljaa, hän vastaa puremiseen. Puraus voimistuvat ja käyvät hieman kipeiksi, pureminen vaihtuu voimakkaaksi painiksi ja esileikki voimien mittelöksi. En enää tiedosta paikkaa ja aikaa tai arkiroolejamme kuten tavallisesti. Olen tässä hetkessä, meidän kohtaamisessamme, meidän maailmassamme. Hän pitää minua lujasti kiinni ja minä pyristelen irti. Käytän kaiken voimani enkä siltikään pääse pois. Sisäinen kokemukseni vaihtelee aktin ja sen olotilan välillä, kun lapsena minusta pidettiin raivokohtauksen ollessa päällä kiinni ja sain vempuilla ja potkia, purkaa pahan olon kaikessa rauhassa. On kuuma, hiki. Se tuntuu ja tuoksuu. Haistan hänet. Lopulta rojahdamme väsyneinä makaamaan sylikkään. Olemme hengästyneitä, hengityksemme huokuvat samaan rytmiin. Olo on hyvä ja raukea, kuulen päässäni Ultra Bran kappaleen Savanni nukahtaa ja mietin että me olemme nuo väsyneet leijonat. Taistelumme on nyt päättynyt. Huomaan muut. Palaan paikalleni. Punastun. Minua hävettää. Olen hämilläni ja hämmentynyt ja samaan aikaan euforia

ryöppyä sisälläni. Veri virtaa suonissa ja kehoni tuntuu elastiselta. Olen pölyssä, jossa minun on raukea ja hyvä olla.

Vuosi oli 2012 ja olin Todellisuuden tutkimuskeskuksen harjoitussalissa, Kehä-esityksen aamutunnilla.

2.2 Kosketuksen tarpeeni

Minä olen aina ollut koskija. Lisäksi minua on ajanut läpi elämäni voimakas tarve tulla kosketetuksi. Olen huono olemaan läsnä verbaalisessa maailmassamme, olen kovin analyttinen ihminen ja lisäksi minulla on voimakas kontrollin tarve. Kontrollin itseäni, analysoin tarkkaan arkielämänkohtaamisissa tilanteita, itseäni ja kohdattavaa henkilöä. Minun on vaikea rauhoittua hetkeen, ja tämän vuoksi olen levoton ja rauhaton sielu. Ehkä juuri siksi janoan kosketusta niin voimakkaasti. Turvallisissa olosuhteissa kosketus rauhoittaa minut sulkemalla ajatukseni, tuoden mielihyvätunteen ja turvan. Kosketus saa rentoutumaan ja kehon erittämään oksitoniinia, joka on mielihyvähormoni. Koska kosketus on vastavuoroista ja tässä hetkessä tapahtuvaa toimintaa, olen minäkin sen kautta läsnä olevampi ja enemmän tässä ja nyt. Pääsen läsnä olevammaksi itseäni toisen ihon kautta. En mieti mennyttä tai tulevaa samalla tavalla, kun tunnen toisen ihon pinnan ja koen reaktion, jonka se minussa aiheuttaa ja johon vastaan ja johon taas vastataan. Kehollinen kohtaaminen on mielestäni vuorovaikutusta aidoimmillaan. Se on rehellisempää, suorempaa, paljastavampaa. Lisäksi olen seikkailun- ja adrenaliininhimoinen henkilö. Saan kehollisesta kohtaamisen tavasta ”kiksejä”, fyysisiä ja psyykkisiä tuntemuksia, jollaisia en arjesta muuten tai yhtä voimakkaasti saa. Parhaimmillaan saan luvan päästää kontrollistani irti.

2.3 Kehollinen kohtaaminen työvälineenä

Ennen kuin aloin tietoisesti hakeutua projekteihin, jotka käsittelevät koskettamista tai kehollista kohtaamista, ajauduin kosketuksen äärelle kuin vahingossa. Parikymppisenä aloitin kontakti-improvisaation, josta nautin suuresti. Lisäksi olen aina rakastanut taistelulajeja. Olen aikaisemmalta ammatiltani lähihoitaja ja teen yhä ajoittain keikkaluontoista työtä hoitajana. Huomasin työssäni käyttäväni erityisesti asiakkaan (lapset, vanhuksat, kehitysvammaiset sekä mielenterveysongelmaiset henkilöt) rauhoittamiseen ja virkistämiseen erilaisia kosketuksen tapoja ja metodeja, vaikka niitä ei ollut minulle opetettu.

Koskettaminen oli minulle yksi tärkeä työkalu (esimerkiksi autistisen henkilön kehon koskettaminen ja raajojen läpikäyminen auttoi häntä hahmottamaan itsensä, oman kehon rajat siinä hetkessä). Tällä hetkellä vedän tio-kollegoideni Anni Swahnin¹ ja Kenneth Sirenin kanssa luomaamme *Kehollisia kuunnelmia*-esitystä seniori-ikäisille palvelutaloasiakkaille ja muille erityisryhmille sekä suunnittelen, kuinka kosketusta voisi tuoda taiteen kentältä sisälle hoitolaitoksiin asiakkaille erilaisina virkistysmuotoina ja kuinka tulevaisuudessa voisin kouluttaa lähi- ja sairaanhoitajaopiskelijoita erilaisiin kosketus- ja kohtaamismetodeihin.

Käännekohtani siihen, että aloin tiedostaa koskettamisen kiehtovan minua taiteentekijänä, tapahtui keväällä 2012. Metropolia AMK:ssa meillä oli käynnissä kurssi, jossa jokainen sai tutkia laboratorionomaisesti omaa aihettaan. Silloin valitsin aiheeksi kosketuksen. Samaan aikaan etsin työharjoittelupaikkaa itselleni. Inspiroituneena kurssista yritin löytää jotakin sellaista projektia, joka käsittelisi koskettamista. Soitin Todellisuuden tutkimuskeskukseen ja varasin itselleni haastatteluajan. Siellä selvisi, että käynnissä oli juuri projekti, jossa tutkittiin ihmisten välisiä kehollisia kohtaamisia. Lähdin projektiin ja jäin mukaan toimintaan työharjoitteluni päätyttyä. Projektissa mukana olleet henkilöt opettivat minulle todella paljon ja inspiroivat minua suuresti, kuten itse projektikin, joka kulki lopulta nimellä Kehä ja jota puran opinnäytetyössäni.

3 Termien avaamista

Seuraavaksi esittelen päätermit, joita tulen käyttämään opinnäytetyössäni helpottamaan tekstin lukua. Avaan termejä kuten ne itse ymmärrän, käyttäen myös lähdekirjallisuutta.

Todellisuuden tutkimuskeskus

Todellisuuden tutkimuskeskus (TTK) on perustettu vuonna 2001, ja se on esitystaiteen laitos ja taiteilijakollektiivi. Yhteisössä on yli 30 taiteilijaa, ja tekemisen tapoja on monia. Perusajatuksena on tutkia todellisuutta ja löytää siihen uusia esitysmuotoja sekä tutkia, kuinka ilmentää todellisuutta ja todellisuuden tutkimusta. Kehä oli yksi projekti tässä jatkumossa.

¹ Swahnin kanssa tein myös lopputyöohjaukseni *Lähistöllä*, joka oli osallistava esitys ja aiheena kosketus

Osallistava esitys

Teatterissa on perinteisesti totuttu näyttämön ja katsomon väliseen rajaan. Esiintyjät esiintyvät näyttämöllä ja katsojat seuraavat esitystä katsomossa. Esiintyjät esittävät ja katsojat todistavat. Osallistavissa esityksissä tuota näyttämön ja katsomon välistä rajaa rikotaan niin, että yleisö osallistuu teoksen toteutumiseen. Katsoja ei ole passiivinen vastaanottaja, vaan enemmän tai vähemmän aktiivinen tekijä. Kehä oli voimakkaasti osallistava esitys.

Kokemusesitys

Kokemusesitys on suomennos englannin kielen termistä *experimance*. Käsitteen on luonut Eero-Tapio Vuori. Vuori on teatteriohjaaja, joka työskentelee sekä teatterissa että kokeellisten esitysmuotojen parissa. Hän on Todellisuuden tutkimuskeskuksen perustajajäsen. Artikkelissaan ”Mail order experimance – Tajunnallinen kokemusesitys” teoksessa *Kokeva Kehä* Vuori avaa, kuinka on tutkinut töissään sitä, miten katsoja itse vaikuttaa esityksen sisällön muodostumiseen.

Experimance tarkoittaa tilannetta ja ilmiötä, jossa esitystaiteellisessa kontekstissa katsojan sisäinen kokemus (experience) ja ulkoinen esitystapahtuma (performance) sulautuvat yhdeksi erottamattomaksi ilmiökentäksi (experimance). Tällöin katsojan tajunnasta (ja myös kehosta) tulee esityksen varsinainen näyttämö. (Vuori & Santavuori 2011, 52.)

Kokemusesityksessä siis keskeisenä asiana on katsojan osuus esityksessä. Kokemusta ei ohjata ulkoapäin tarkasti johonkin tiettyyn ennalta arvattavaan suuntaan. Näin katsojan oma kokemus saa enemmän tilaa.

Katsoja kokijana

Perinteisesti esityksiä katsellaan ja kuunnellaan. Ihminen aistii kuitenkin maailmaa monien muidenkin aistien, kuten tuntoaistin kautta. Kun katsoja osallistuu esitykseen kehollisesti, ei hän ole enää vain katsoja vaan myös kokija.

4 Kehä – osallistava esitys ihmisen vaistoista

Kehä on noin kolmetuntinen osallistava esitys ihmisen vaistoista ja se rakentuu ihmisten välisistä ruumiillisista kohtaamisista. Kehä keskittyy kerrallaan aina yhteen kohtaamisen teemaan. Näitä teemoja ovat taistelevainen, ruokkiminen ja parittelevainen. Taustana kohtaamisen muodoissa on ajatus ihmiselle ja eläimelle yhteisten käyttäytymistapojen etsimisestä ja näitä käyttäytymistapoja ovat hoiva, valtatavistelu ja seksuaalisuus.

Kehä koostuu virittävistä kohtaamisista sekä Kehä-rituaalista. Virittävien kohtaamisten tarkoituksena on herättää aistisuutta ja antaa aikaa kuunnella omaa ja toisen kehoa. Kehä-rituaalissa kaksi ihmistä kerrallaan kohtaa toisensa piirin keskellä sen hetkisen teeman äärellä. *(Ote Kehä-esityksen käsiohjelmasta)*

4.1 Kehän juuret

Kehä-esityksen takana ovat projektia vetäneet esitystaiteilijat Julius Elo ja Tuomas Laitinen sekä muu työryhmä Outi Condit (näyttelijä), Anna-Maria Häkkinen (tanssija ja koreografi), Jarkko Partanen (tanssija ja koreografi) ja minä. Kehä-esitys oli osa Todellisuuden tutkimuskeskuksen kaksivuotista *Utooppinen todellisuus*-tutkimussuunnitelmaa. Tutkimussuunnitelma alkoi vuonna 2012, ja Tuomas Laitinen oli yksi sen tutkimusvastaavista.

Koska en itse ollut mukana projektin alusta asti, käytän tämän luvun lähteenäni tekemääni haastattelua Elolle ja Laitiselle.

Elo ja Laitinen olivat vuonna 2008 TTK:n tutkimusvastaavia, ja tuolloin teemana oli *Katsoja-kokijan keho esityksessä*. He tekivät kaksi eri projektia teemaan alla, ja vaikka ne eivät lähtökohtaisesti olleet kohtaamiseen liittyviä projekteja, niiden sisällä syntyi pieniä, usein kahden ihmisen välisiä kohtaamisia.

Kun vuosi 2012 koitti ja *Utooppinen todellisuus*-tutkimussuunnitelma käynnistyi, pohtivat Elo ja Laitinen voisiko ihmisten välisistä kohtaamisista tehdä teoksen. He olivat huomanneet, kuinka arkielämässä ihmisten väliset kohtaamiset ovat tarkoin säädeltyjä, kuten myös ruumiillisuus. On olemassa tarkat säädökset siihen, miten toisen ihmisen kanssa ollaan ruumiillisesti tekemisissä (kosketus, läheisyys ja kohtaamisen muodot). Koska taide mahdollistaa sääntöjen rikkomisen, oli heistä mielenkiintoista hajottaa ja kyseenalaistaa näitä kulttuurillisesti tiukkoja koodeja. He halusivat luoda teoksen, jossa tämän asian voisi nostaa uudelleen esiin ja keskusteluun. Myös yleisön aseman kyseenalaistaminen kiehtoi. Elo kertoo hänelle ja Laitiselle tekemässäni haastattelussa, kuinka häntä vaivasi tyytymättömyys katsomon ja näyttämön väliseen rajaan. Hän oli pohtinut myös

aikaisemmissa teoksissaan, kuinka ympäristöä voisi esityksen kautta rikkoa ja tuoda lähemmäs esiintyjän ja katsojan kokemusta.

He kasasivat työryhmän, johon kuuluivat aiemmin mainitsemani henkilöt, ja lähtivät yhdessä ryhmän kanssa tutkimaan kahden ihmisen välisiä kohtaamisia ja asiaa, joka rajaisi sen. Muutamien harjoitusten jälkeen he alkoivat tutkia erilaisia kohtaamisen tapoja. Eläinten lajityypillinen käyttäytyminen nousi harjoitteista, ja ryhmä alkoi miettiä mikä olisi ihmiselle lajityypillistä käyttäytymistä. Tämä rajautui kolmeen temaattiseen alueeseen: hoiva, valtataistelu ja seksuaalisuus. Tämän jälkeen he pohtivat (mm. evoluutioteoria inspiroi) ja kokeilivat käytännössä, mitkä olisivat niitä toimintoja, joilla näitä alueita parhaiten kartoitettaisiin. Toiminnoiksi valikoituivat ruokkiminen (hoiva), taisteleminen (valtataistelu) ja paritteleminen (seksuaalisuus).

Vaistonvaraisuus nousi tutkimuksessa tärkeänä esiin. Kehän alaotsikko onkin *osallistava esitys ihmisen vaistoista*. Julius kertoi haastattelussa, kuinka vaistomaisuuden voi johtaa ihmisen evoluutiohistorian alkuun kuten esimerkiksi liskoeläimiin. Ihminen on perinyt joi-tain vaistotoimintoja, joiden kautta toimii. On mielenkiintoista pohtia, mitkä niistä säilyvät elämän aikana. Milloin kulttuuri tulee mukaan ja kulttuurisesti opittu? Mikä toiminnasta on sitten vaistomaista? Tämän rajapinnan esille tai näkyväksi tuominen kokemuksellisesti on mielenkiintoista. Vastauksia näihin etsittiin toiminnassa eli aamutuntien harjoitteissa.

Kuten aiemmin mainitsin, haluttiin esiintyjän ja katsojan kokemusta tuoda lähemmäksi toisiaan. Niinpä ryhmä päätti, että harjoituksista tulisi avoimet kaikille halukkaille ja tulevan esityksen mahdollisille osallistujille. Kun yleisö olisi mukana alussa asti, ei syntyisi niin suurta harppausta työryhmän esityksen mielikuvista ja esityksen todellisuudesta. Haluttiin luoda tilaa ja aikaa jollekin joka tapahtuu ja toivottiin, että lopulta yhteisö sen ympärillä laajenisi. Näin käynnistyivät keväällä 2012 julkiset *Kohtaamisen aamutunnit*.

Samaan aikaan alkoi myös minun työharjoitteluni kyseisessä projektissa. Tehtävänäni oli osallistua tutkimukseen ja harjoitteisiin sekä dokumentoida prosessia muistiinpanoin ja videokuvalla. Lopulta kävi niin, että rakastuin projektiin niin suuresti ja koin oppivani siltä ja sen tekijöiltä niin paljon, että jäin mukaan työharjoitteluni päätyttyä ja minusta tuli tasavertainen työryhmän jäsen.

Syksyn 2012 lopulla harjoitteista nousi kehä muoto. Kehä oli aluksi erään aamutunnin yhtenä harjoitteena. Havaitsimme, että kehä on muotona niin mielenkiintoinen, että siihen tulee perehtyä kunnolla ja lopulta siitä tuli koko produktion ydin.

Näin syntyi Kehä-niminen esitys, joka järjestettiin Todellisuuden tutkimuskeskuksella tammikuusta 2013 vuoden loppuun kerran kuussa klo 21.00 – 00.00, lukuun ottamatta kesätaukoa. Tämän lisäksi järjestettiin kerran viikossa kaikille avoimet aamutunnit, jotka toimivat tutkimuslaboratoriona itse Kehä-esitykselle. Kehän ja aamutuntien teemat vaihtelivat kuukausittain ja keskittyivät aina yhteen kohtaamisen teemaan: ruokkinen, paritteleminen ja taisteleminen.

4.2 Kehän rakenne

Kehä esitys oli rakenteeltaan kolmivaiheinen. Ensimmäinen vaihe koostui virittävistä kohtaamisista ja oli kestoltaan noin 1,5 tuntia. Virittävät kohtaamiset olivat kehollisia harjoitteita, joissa osallistujat laskeutuivat kuuntelemaan omaa ja toisen kehoa, omia rajojaan ja saivat työkaluja itse Kehään. Koimme, että Kehä toimii paremmin, kun ihmiset ovat valmistuneita siihen ruumiillisilla harjoitteilla, ja halusimme johdattaa osallistujia ruumiilliseen kokemukseen. Esityksen teemana olivat vaistot, toisen ruumis, kosketus ja näiden päällä ihmisellä on paljon esteitä, joita haluttiin virittävien kohtaamisten kautta purkaa.

Ennen virittäviä kohtaamisia kokoonnuimme osallistujien ja työryhmän kesken piiriin. Kaksi työryhmän jäsentä toimi aina seremoniamestareina. He vetivät virittävät kohtaamiset ja Kehä rituaalin. Muu työryhmä toimi yhdessä osallistujien kanssa, tarkoituksena rohkaista, auttaa ja antaa työkaluja. Alussa seremoniamestarit kertoivat Kehästä, kulloisestakin teemasta sekä säännöistä.

Osallistujille esiteltiin säännöt:

Kaikissa kohtaamisissa käytetään taustalla ajatusta play-fightista eli taisteluleikistä: Toista ei pyritä vahingoittamaan ja näin se eroaa oikeasta taistelemisesta. Tunnustellaan omaa ja toisen voimaa, ei taistella toista vastaan vaan toisen kanssa. Missä tahansa vaiheessa mitä tahansa kohtaamista voi sanoa ”seis” ja se tarkoittaa toiminnan välitöntä lopettamista, eikä sitä tarvitse perustella millään lailla. (*Ote Kehä-esityksessä esitellyistä säännöistä*)

Tämän jälkeen jokainen sai kertoa vielä nimensä, ja jos omassa kehossa oli jotakin vai-
vaa tai muuta, jota halusi tuoda toisten tietoisuuteen turvallisuussyistä (kuten huono
selkä tai että on raskaana). Tämän jälkeen alkoivat virittävät kohtaamiset, jotka olivat
kehollisia harjoitteita pareittain tai ryhmänä. Virittävät kohtaamiset sisälsivät aina omien
ja toisen rajojen kuuntelemisharjoitteen sekä rentouttavan kehomanipulaation. Jois-
sain kehissä loput harjoitteista olivat erilaisia harjoitteita teemaan liittyen, mutta loppua
kohden löysimme muodon, joka sisälsi harjoitteet kaikista teemoista (seksuaalisuus, val-
tataistelu, hoiva).

Virittävät kohtaamiset päättyivät lyhyeen taukoon, jonka jälkeen alkoi itse Kehä rituaali,
kestoltaan noin 1,5 tuntia. Siinä osallistujat sekä työryhmän jäsenet istuivat yhdessä pii-
rissä. Piirin keskellä oli iso futon-patja. Kehä-rituaalin alussa seremoniamestarit lukivat
osallistujille Kehän ohjeistuksen, joka oli aina samanlainen, mutta ruokkimisessa ja pa-
rittelussa tarjolla oli välineistöä, taistelemisessa ei. Seuraava ohjeistus Ruokkimisen Ke-
hältä:

KEHÄ TOIMII NÄIN (ruokkiminen)

Ryhmä ihmisiä asettuu piiriin.

Piirin keskellä tapahtuu kohtaamisia, sen reunalla todistetaan niitä.

*Yksi piirissä olevista asettuu keskelle haluamallaan tavalla ja odottaa. Kun piirin keskelle
menee toinen, ruokkiminen voi alkaa.*

*Ruokkimisen muoto, kesto ja sisältö on avoin. Tarjolla olevat ruuat ovat käytettävissä.
Ruokkiminen jatkuu, kunnes*

*molemmat ovat poistuneet takaisin piirin reunoille tai
jompikumpi on keskeyttänyt kohtaamisen sanomalla "seis" tai
joku piirissä olevista on keskeyttänyt kohtaamisen soittamalla kelloa.*

*Jos jompikumpi sanoo "seis" tai joku piiristä soittaa kelloa, toiminta keskeytetään välit-
tömästi ja kohtaajat siirtyvät piirin keskeltä takaisin reunoille. Keskeyttämistä ei tarvitse
perustella.*

Kun piirin keskusta on tyhjä, seuraava voi asettua sinne odottamaan.

Kun aika on täysi, Kehä päättyy.

Tämän jälkeen seremoniamestarit soittivat kelloa merkinä Kehän alkamisesta, ja Kehän päättyttyä kelloa soitettiin taas merkinä Kehän päättymisestä.

Kolmas vaihe oli yhteinen purku, joka tapahtui harjoitussalin viereisessä tilassa. Siinä osallistujilla oli mahdollisuus purkaa esitystä ja sen herättämiä tunteita yhdessä muiden osallistujien sekä työryhmän kanssa. Tarjolla oli pientä purtavaa sekä juomaa.

Todellisuuden tutkimuskeskuksella esitettävien Kehien lisäksi olemme vierailleet Kehän kanssa myös Baltic Circle-festivaaleilla (2013), Lainsuojattomat-festivaaleilla (2013) sekä Ice breaking fantasies-festivaaleilla (2014). Tämän lisäksi Kehästä on vierailut työ-paja-muodossa erilaisissa yhteisöissä ja tapahtumissa.

4.3 Teemoista

Taistelemineen on ollut selkein ja helpoin teema lähestyä. Tähän vaikuttaa osaltaan se, että taistelemineen toimintana on ihmiselle tutuin ja helpoin tarttua. Haastattelussa Elo ja Laitinen kertovat, kuinka taistelemineen tulee esiin eri urheilumuodoissa ja voittamisen ajatus alkaa ihmisellä jo lapsena erilaisilla kentillä. Ei ole myöskään outoa taistella julkisesti. Kehällä tapahtuvassa taistelemisessä erona esimerkiksi taistelulajeihin on se, että taistelemineen muotoa ei määritellä. Kaikki ja kaikenlaiset taistelumuodot ovat sallittua esityksen antamien sääntöjen puitteissa. Taistelemisessä päästiin myös eniten kiinni "voiman tunteeseen". Siinä oli mahdollista kokea yhdessä kohdattavan kanssa sellaista voiman tunnetta, joka on samaan aikaan energisoivaa ja purkavaa ja jota ei yksin olisi ehkä mahdollista saavuttaa. Hoiva oli myös voimakkaasti läsnä taistelemisessä. Osallistujien sisäinen tarve huolehtia toisesta, ettei toiseen satu, oli hyvin selkeästi ja automaation omaisesti läsnä. Lisäksi seksuaalisuus nousi taistelemisessä vahvasti esiin.

Ruokkimineen liittyi ensin kiinteästi hoivaamiseen. Olemme kuitenkin huomanneet, että ruokkimineen herättää paljon taistelemistä sekä seksuaalisuutta. Kun ruoka oli läsnä, oli valta myös voimakkaasti läsnä. Hoiva oli läsnä lähes kaikissa kohtaamisissa teemasta riippumatta. Aivan kuin ihmiseen olisi sisäänkirjoitettu vietti huolehtia toisesta.

Parittelemisen on ollut kaikista teemoista haastavin. Kolmesta teemasta tässä tulevat ihmisten sosiaaliset estot eniten mukaan ja tämä oli selkeästi intiimein teema. Elo ja Laitinen pohtivat tekemässään haastattelussa, kuinka taistelemisessa ja ruokkimisessa leikki on mukana. On mahdollista leikkitaistella ja kokeilla erilaisia asioita ruuan kanssa, mutta parittelussa leikki on ollut hieman ongelma. Esityksen ja todellisuuden välinen rajankäynti on myös kysymyksessä, sillä tarkoituksena on tuoda todellisuus aina mukaan kohtaamisiin. Parittelussa todellisuus on ehkä turhan voimakkaasti läsnä. Myös kysymys siitä, kiinnostaako tai kiihottaako toinen ihminen minua oikeasti, vaikeuttaa toimintaa. Esimerkiksi taistelussa taas voi helpommin lähteä kokeilemaan toisen kanssa. Lisäksi osallistujan omat parisuhteet ja uskollisuus saattavat nousta helposti mieleen ja näin estää vaistomaista kohtaamista. Parittelemisen Kehän kohtaamisissa näkyi usein eniten häpeää, asian kiertämistä, läskiksi heittämistä, esittämistä. Itse seksuaalisuus loisti helposti poissaolollaan. Silti, ehkä juuri vaikeuden ja pelottavuutensa vuoksi, parittelemisen teema ja sen tutkiminen on minulle henkilökohtaisesti mielenkiintoisin.

Teemat ovat luonteeltaan hyvin erilaiset. Olemme havainneet, että yksi asia joka niitä yhdistää on, että usein se mikä on nimetty, pakenee.

5 Hallitsemattoman alueella

5.1 Rajat

Kokeva keho-kirjassa Tuomas Laitinen kirjoittaa immersiiivisistä esityksistä. Tässä tapauksessa immersiolle tarkoitetaan ”uppoamista”. Sen sijaan, että henkilö katselisi ja tutkisi teosta ulkoapäin, hän joutuu yhä useammin astumaan sen sisään, ja kun teos on ympäröinyt kokijansa, voi kokija upota teokseen. Esityksiä, joiden toimintaperiaatteet tähtäävät tarjoamaan tämän kokijalleen, kutsutaan immersiiivisiksi esityksiksi.

Jos kokija suostuu esityksen esittämiin suggestioihin, hän uppoaa sen maailmaan ja luopuu samalla joistain tavoista, joilla hän tavallisesti (tapojensa ohjailemana) suhtautuu maailmaan. Tämä uppoaminen tapahtuu, kun mielentila ja kehontila muuttuu. (Laitinen, 2011, 30.)

Kehä-esityksessä osallistujat luopuivat normaaliarjessa totutuista tavoista kohdata ja haastoivat itsensä kohtaamaan toisensa ruumiillisesti. Tällaisessa kohtaamisen tavassa

osallistuja työskentelee henkilökohtaisen minänsä kanssa ja tuolloin rajat (niin henkilökohtaiset rajat kuin kohdattavan rajat) ja niiden kuuntelu osoittautuvat erittäin tärkeäksi asiaksi.

Kun pohditaan raja-käsitettä osallistavassa esitystilanteessa, on hyvä tietää yleisellä tasolla ihmisen henkilökohtaisten rajojen asettamiskyvyn ja tavan eroavaisuuksista. Perehdyin asiaan lukemalla kirjaa *Traumaperäisen dissosiaatiohäiriön vakauttaminen – taito-ohjelma potilaille ja terapeuteille* (Boon, Steele & Van Der Hart 2011). Käytän tämän luvun lähteenä teoksen rajoja käsittelevää lukua 32.

Meistä jokaisella on omat henkilökohtaiset rajamme. Ne osoittavat meille, millaista käyttäytymistä pidämme asiallisena ja turvallisena ja kuinka reagoimme kun joku ylittää rajamme. Rajat auttavat meitä erottautumaan muista ihmisistä, sekä olemaan heihin yhteydessä. Kehä-esityksessä osallistujat kohtasivat keskenään, ja vaikka säännöt ja ohjeistus oli olemassa, saattoi aina tapahtua mitä vain. Oli tärkeää herkistyä kuuntelemaan toista sekä itseään. Miten minä haluan kohdata tänään, tämän henkilön kanssa, tässä hetkessä, mihin asti olen valmis menemään, mikä on liikaa, mitä minä haluan ja mitä en halua? Missä minun rajani menevät tässä hetkessä? Mihin asti ne ulottuvat? Uskallanko, osaanko sanoa ei?

Rajat muodostuvat jo lapsuudessa. Opimme kasvuympäristössämme tavat, joilla ilmaisemme omia tarpeitamme. Joillakin henkilöillä ei välttämättä ole ollut mahdollisuutta sanoa *ei* tai pyytää sitä, mitä he ovat tarvinneet. Perhe ei välttämättä ole opettanut lasta pitämään puoliaan tai sitten omien puolien pitämisestä on rangaistu. Kuvitellaan esimerkkinä tilanne, jossa lapsi joutuu toistuvasti tekemään jonkin asian, joka tuntuu hänestä pahalta. Tilanteessa lapsi itkee tai uhmaa kasvattajan tahtoa. Tästä häntä rangaistaan, teosta koituu hänelle negatiivisia seuraamuksia. Lapsi oppii, ettei ole turvallista ilmaista pahaa oloaan, vaan tehdä kuten ympäristö vaatii, jotta hän välttäisi konfliktin. Hän kokee turvattomuutta ilmaistessaan omaa tahtoaan ja näin oppii miellyttämään muita oman hyvinvointinsa kustannuksella.

Myöhemmässä elämässä henkilöillä, jotka eivät ole oppineet sanomaan *eitä* voi olla vaikeuksia pitää puoliaan. He pelkäävät suututtavansa, kuormittavansa toisen tai tekevänsä jotakin väärää sanomalla *ei*. He ovat alistuvia ja käyttävät paljon energiaa miellyttääkseen toista oman hyvinvointinsa kustannuksella. Heillä voi olla vaikeuksia asettaa itsellensä henkilökohtaisia rajoja. Työntekijä saattaa ottaa itsellensä valtavan määrän töitä

vaikka tietää olevansa ylikuormittunut, puoliso hyväksyä kumppaninsa väkivaltaista käytöstä, teinityttö ajautua hyväksikäytettäväksi vain jotta hänet hyväksyttäisiin ja niin edelleen. Moni varmasti tunnistaa elämässään yhden tai useamman tällaisen henkilön.

Jotkut henkilöt taas ovat oppineet saamaan haluamansa olemalla aggressiivinen. Syitä tähän on monia, mutta yhtenä esimerkkinä voisi pitää tilannetta, jossa lapsi saa jatkuvasta tahtonsa läpi kiukuttelemalla. Vanhemmat eivät uskalla/osaa pitää lapselle rajoja ja sanoa *ei*. Lapselle on siis täysin vieras ja hyvin uhkaava tilanne, jos hänelle sanotaan kodin ulkopuolella *ei*. Hän on tottunut saamaan tahtonsa läpi ja se on hänelle normaali, turvallinen tilanne. Koska lasta ei ole kontrolloitu, ei hänkään opi kontrolloimaan itseään. Näillä henkilöillä on usein myös aikuisuudessa vaikeuksia hyväksyä heille sanottua *että* ja kuunnella sekä kunnioittaa toisen rajoja.

Vaikka olisi saanut kuinka terveeseen ja tasapainoiseen kohtelun lapsuudessaan, on rajojen puolustaminen ja *ei*-sanominen yllättävän vaikea asia, koska olemme ihmisinä niin paljon riippuvaisia toistemme hyväksynnästä. Ihminen on pohjimmiltaan laumaeläin ja riippuvainen yhteisön hyväksynnästä. Teemme kaikkemme, jotta saamme arvostusta ja hyväksyntää. Yhteisön ulkopuolelle joutuminen on suuri pelko, ja näin saatamme toimia omia rajojamme vastaan, jotta pelko ei toteutuisi.

Kun raja sitten ylittyy negatiivisella tavalla, ei kokija välttämättä edes huomaa sitä siinä hetkessä. Rikkoutumisen voi kuitenkin kokea ikävästi joko tapahtumahetkellä tai tulevaisuudessa. Ihminen voi tuntea selittämätöntä ahdistuneisuutta, fyysistä ja henkistä pahaa oloa. Muutama päivä tapahtuman jälkeen henkilö voi esimerkiksi saada paniikkikohtauksen ilman huomattavaa syytä siinä hetkessä, tai trauma voi laueta päälle pitkänkin ajan kuluttua, eikä henkilö ymmärrä mistä paha olo johtuu.

Rajat myös vaihtelevat jatkuvasti. Fyysinen ja emotionaalinen läheisyys ja sen tarve vaihtelee riippuen mm. siitä, kenen kanssa henkilö kohtaa (tuttu, tuntematon, kokeeko kohdattavan miellyttäväksi, luotettavaksi jne). Jokaisella meistä on myös henkilökohtainen mieltymys siitä, mitä pidämme liiallisena läheisyytenä tai liiallisena etäisyytenä. Henkilökohtainen tila on yksilöllinen kokemus joka perustuu siihen, mitä henkilö on oppinut, mitä hän toivoo ja minkä hän kokee itselleen miellyttäväksi. Rajat voivat myös vaihdella yksittäisen kohtaamisen sisällä. Esimerkiksi kohtaamisen lähtötilanteessa henkilö kokee voimakasta tarvetta olla lähellä, kunnes hänelle tuleeikin voimakas tarve irtaantua, sitten taas lähestyä ja niin edelleen.

Tämän lisäksi paikka ja muut läsnä olevat henkilöt vaikuttavat ihmisen kykyyn sanoa *ei*. Kun kyseessä on esitystilanne, jossa osallistuja on polttopisteessä, hänen voi olla vaikea toteuttaa omaa tarvettaan. Kehässä osallistuja voi pelätä kasvojensa menettämistä, itsensä häpäisemistä tai toisen nolaamista sanomalla *seis* ja keskeyttämällä toiminnan. Osallistuja voi myös saattaa itsensä turhan rajuihin kohtaamisiin haluamalla näyttää muille ”katsokaa kuinka rohkea olen, uskallan mennä näin pitkälle, tämä varmasti näyttää nyt hienolta ja hurjalta” ja tehden tämän kaiken oman hyvinvointinsa kustannuksella. Roolit saattavat hämmentyä, kyseessä on esitystilanne mutta siinä työskennellään oman henkilökohtaisen minän kanssa.

Rajat voivat kuitenkin ylittyä myös hyvällä tavalla. Osallistuja saattaa tehdä jotakin, jota arkielämässä ei tekisi sekä kokea itsensä ylittämistä ja voittamista. Silti arvaamattomuus on kokoajan läsnä.

5.2 Implisiittinen muisti – Keho muistaa

Haastattelin psykoterapeutti Eija Palosaarta opinnäytetyötäni varten, jotta saisin psykoterapeuttisen näkökulman mm. siitä, mitä riskejä ja hyvää tekeviä mahdollisuuksia voi kehollisessa, osallistavassa kokemusesityksessä nähdä. Kysyin häneltä, mitä taiteenkijän tulee ottaa huomioon, kun tehdään keholista kokemusesitystä, käyttäen Kehä-esitystä esimerkkinä.

Palosaari totesi ihmisen aitouden tulevan tämänkaltaisessa toiminnassa mukaan ja nosti esiin, että ihmisen implisiittinen muisti on silloin mukana ihan eri tavalla kuin muuten ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Hän jatkaa:

Implisiittinen muisti on muistintyyppi, joka on kehossa sisällä ja joka ei ole tiedollinen, älyllinen ja joka on ihmisessä jo vastasyntyneenä. Implisiittisillä muistoilla tarkoitetaan muistoja, joiden olemassaolosta emme ole tietoisia, mutta jotka ovat meihin taltioituneina ja voivat eri tilanteissa vaikuttaa käyttäytymiseemme, vaikka emme ymmärtäisi sitä. Tällöin ollaan siis todella syvien ihmisen osien kanssa tekemisissä. (Palosaari, haastattelu 10.11.2014.)

Lajin säilymiseen liittyvistä syistä ihmisen keho havaitsee uhkan nopeammin kuin mitä järki tekee. Tämä tuo Palosaaren mukaan toimintaan pienen vaaran tai riskin.

Aina kun kehollisuuden kanssa ollaan tekemisissä, on olemassa se riski, että implisiittisestä muistista laukeaa jotakin, johon henkilö ei ole vielä valmis ja jota ei halua muistaa tai jota ei halua käydä läpi ja jota ei halua tunnistaa, tai jota ei jaksaa tai osaa vielä, tai jota ei halua siihen ympäristöön, mihin se tulee. (Palosaari, haastattelu 10.11.2014.)

Osallistujan kehossa voi siis aktivoitua jotakin, mitä hän ei ehdi ottaa haltuun tai hallita ja tämä voi johtaa epämiellyttävään tilanteeseen jossa osallistujassa käynnistyy jotain jota hän ei jaksaisi ottaa vielä vastaan tai jota hän ei jaksaisi käsitellä.

Tämä sai minut pohtimaan asiaa itseni kautta harjoitteiden ja kohtaamisten kokijana. Muistan joitakin kertoja, jolloin minulla oli aamutuntien jälkeen hölmistynyt ja ikään kuin häpeällinen olotila, jota en osannut sanallistaa. Näin jälkikäteen asiaa pohtien yhtenä mahdollisena syynä on voinut olla se, etten ollut tarpeeksi tietoinen rajoistani enkä osannut lopettaa toimintaa joka ei minusta siinä hetkessä tuntunut mitenkään epämiellyttävältä, mutta joka ehkä muistutti jotakin kehoni aikaisemmin kokemaa traumaattista tapahtumaa. Sen suuremmin en tiedostanut sen vaikuttavan minussa, mutta mahdollisuus siihen on aina olemassa, varsinkin sellaisilla henkilöillä, joilla on voimakkaita kehollisia traumoja.

Jos osallistujassa käynnistyy toiminnan kautta jokin muisto tai yllyke kovin voimakkaasti, niin tämän päivän tietämyksen mukaan se myös jää kehoon. Kokijan on vaikea sitä myös sanallisesti ja älyllisesti tunnistaa. Se ei lähde itsestään pois. Silloin se saattaa tulla yllykkeenä jossakin muussa tilanteessa. (Palosaari, haastattelu 10.11.2014.)

Tämän vuoksi Palosaari totesi, että psykoterapeutin näkökulmasta Kehän tyypisessä esityksessä olisi hyvä olla ns. jälkihuolto. Kehässä eräänlaisena jälkihuollon mahdollisuutena toimi esityksen kolmas osa, jossa osallistujat saivat jäädä halutessaan esityksen jälkeen keskustelemaan kanssamme erilliseen tilaan. He saivat kysellä työryhmältä esityksestä ja purkaa muiden osallistujien ja työryhmäläisten kanssa kokemuksiaan ja sen herättämiä tunteita. Suurin osa osallistujista jäikin kanssamme keskustelemaan. Kuitenkin jos puhutaan implisiittisen muistin tuottamista reaktioista, eivät ne välttämättä aktioidu niin välittömästi esityksen jälkeen ja kuten aiemmin totesin, ne voivat olla älyllisesti vaikea tunnistaa. Osallistuja voi esim. muutaman päivän esityksen jälkeen kokea ikäviä tuntemuksia eikä tiedosta, mistä nämä johtuvat. Erään Kehä-esityksen jälkeisellä aamutunnilla eräs työryhmämme jäsenistä kertoi osallistujan soittaneen hänelle. Hänelle oli tullut vasta jälkikäteen voimakas tarve purkaa kokemustaan ja reaktioitaan, ja tämän jälkeen pohdimme vaihtoehtoa, että osallistujille annettaisiin esityksen jälkeen yhden työ-

ryhmäläisen puhelinnumero, johon he voisivat tiettyyn aikaan saakka soittaa ja keskustella, jos he tuntevat tähän tarvetta. Tämä vaihtoehto kuitenkin jäi toteutumatta. En osaa sanoa, kuinka se olisi käytännössä toiminut. Lisäksi kukaan työryhmästä ei ole terapeutti ja Palosaarikin (haastattelu 10.11.2014) toteaa, ettei ole taiteilijan tehtävä toteuttaa jälkihuoltoa vaan toteuttajan tulisi olla alan ammattilainen. Kuinka paljon taiteen tekijä on vastuussa katsojan kokemuksesta? Katsoja -kokija on mielestäni kuitenkin aina lopulta vastuussa itse itsestään.

Palaan Elon ja Laitisen haastatteluun. Elo ja Laitinen vierailivat Kehän kanssa sosiologi-päivillä, ja siellä nousi kysymys siitä, voisiko Kehän siirtää myös taiteen ulkopuolelle. Yhteiskunnassa on valloillaan taiteistuminen. Tämä tarkoittaa sitä, että taiteen hyvää tekevää vaikutusta halutaan myös soveltaa erilaisille alueille. Kehällä on kuitenkin odottamattomat seuraukset. Hyvää tekevää vaikutusta on toki, mutta lähtökohtaisesti vaikutukset tai seuraukset ovat odottamattomat. Tällöin se ei puhtaasti hyvää tekevänä menetelmänä ole sovellettavissa muille sektoreille. Haastattelussa Elo nosti esiin tärkeän huomion:

Taiteen muusta toiminnasta erottaa se, että siellä odottamaton on mahdollista ja suotavaa. Seurauksia ei voi etukäteen tietää. Arvaamattomuus, tuntemattomuus, laskelmoimattomuus ovat ydinasioita taiteessa. (Elo, haastattelu 2012-1013.)

Tällaisen toiminnan kautta on mahdollisuus kokea ja oivaltaa jotain sellaista, joka ei arkitoiminnassa olisi muuten mahdollista. Tästä näkökulmasta oli mielestäni hyvä, ettei Kehää viety puhtaasti hyvää tekevän suuntaan.

Kysyin Palosaarelta, millaisia hyvää tekeviä vaikutuksia hän näki Kehässä. Palosaari vastasi:

Sehän voi olla siis niinkin että ihminen jolla ei ole nuo omassa elämässä aktivoituneena niin voi sitä omaa koneistoaan käynnistää ja tunnistella omia reaktioitaan tällaisenkin mekanismin ja menetelmän kautta. Se voi olla se hyvä ja voi olla että aktivoituu sieltä implisiittisestä muistista jotain semmosta, jokin jota on tosi kivaa muistaa ja saada itselleen hyötykäyttöön. (Palosaari, haastattelu 10.11.2014)

5.3 Rajat ja säännöt Kehällä

Esityksen säännöt luovat turvallisuutta. Kuten olen maininnut aikaisemmin, Kehällä oli läpi koko esityksen käytössä turvasana *seis*. Sen sai sanoa milloin vain, missä tahansa

kohtaamisessa, sitä ei tarvinnut perustella ja toiminta tuli lopettaa välittömästi kun *seis* sanottiin. Toinen sääntö oli että toista ei pyritä vahingoittamaan ja kaikessa kohtaamisessa on taustalla playfightin ajatus. Kaikki toiminta oli lisäksi vapaaehtoista. Lisäksi itse Kehä rituaalissa oli omat sääntönsä, ohjeistus joka luettiin Kehä-rituaalin alussa (ks. luku 4.2). Muuten osallistuja oli itse vastuussa omista rajoistaan ja toiminnastaan, lukuun ottamatta seremoniamestareiden mahdollisuutta keskeyttää toiminta näin päättäessään. Lisäksi yhteisö loi aina omat sisäiset sääntönsä toiminnalle ja kohtaajat kohtaamiseensa.

Kuten aikaisemmin totesin, ei turvasanan sanominen välttämättä ole helppoa ja omien rajojen kuunteleminen voi olla haastavaa. Tämän vuoksi Kehän virittävässä osiossa keholliset harjoitteet virittivät itsen ja toisen kuunteluun. Virittävä osio alkoi kehomanipulaatiolla, jossa omat kehon rajat konkreettisesti tunnettiin toisen käsittelyssä. Lisäksi meillä oli joka esityksessä virittävien kohtaamisten yhtenä harjoitteena seis-harjoite, jossa tutkittiin ja kuunneltiin omia sekä toisen rajoja, opeteltiin sanomaan *seis*.

Seis-harjoitteessa ryhmä jaettiin puoliksi. Toinen puoli asettui tilaansa haluamallaan tavalla ja sulki silmänsä. Toisen puolen osallistujien tehtävänä oli valita aina yksi henkilö silmät kiinni olevista ja lähestyä tätä tavoitteenaan koskettaa tätä haluamallaan tavalla ja ruumiinosalla. Silmät kiinni olijan tuli heti aistiessaan kosketuksen olevan tulossa sanoa *seis*. Kun *seis* sanottiin, tuli koskettajan perääntyä ja valita taas uusi kosketettava, lähestyä häntä kunnes tulee taas *seis* ja jatkaa taas uuteen henkilöön. Lähestymisen tapoja ja volyyymiä sai vaihdella, ja useampi kuin yksi henkilö lähestyä samaa henkilöä. Kun aika oli täysi, tehtiin harjoite toisinpäin, eli he, jotka olivat kosketettavina osapuolina, olivat nyt koskettavina ja toisinpäin.

Tavallisen seis-harjoitteen lisäksi meillä oli vaihtelevasti mukana toinen seis-harjoite erityisesti parittelun ja taistelemisen Kehissä. Vaikka mukana oli tämä toinen harjoite, niin perusharjoite tehtiin aina ensin. Näissä toisissa harjoitteissa kosketettava sai itse tutkia ja päättää, milloin hänelle riittää ja sanoa tuolloin *seis*. Opeteltiin ottamaan itse vastuu itsestään, ja näin myös rohkaistiin tekijöitä.

Taistelemisen seis-harjoitteessa koskettajien tuli provosoida/härnätä silmät kiinni olevaa haluamallaan tavalla (kuten tökkiä, kutittaa jne.). Silmät kiinni olevan tuli sanoa *seis* heti kun hänelle riitti. Lisäksi *seis* sai sanoa muuten vaan, kun esimerkiksi kyllästyy toisen käsittelyyn, vaikka raja ei tulisikaan vastaan. Syytä ei edelleenkään tarvinnut perustella.

Parittelemisen seis-harjoitteessa koskettajien tuli kosketuksellaan vietellä toinen. Silmät kiinni olija sanoi *seis* silloin, kun hänelle riitti, hän kyllästyi tai kun hänestä tuntui, että hän voisi lähteä toimintaan mukaan.

Molemmissa versioissa ohjeistettiin aina aloittamaan pienestä, ja vasta sitten kasvattamaan toimintaa. Ehdottoman tärkeää oli kuunnella ja kunnioittaa toista, eikä pyrkimyksenä ollut missään nimessä vahingoittaa.

Kuten mainittu, harjoitteissa opeteltiin ottamaan vastuu itsestään, kuuntelemaan rajojaan ja tämän lisäksi tekijät rohkaistuivat, kun heidän ei tarvinnut niin vahvasti ajatella ”Voinko koskea nyt näin, mikä on liikaa”, kun he tiesivät että vastaanottaja ottaa vastuun turvasanan sanomisesta. Pyrimme pois turhasta varovaisuudesta ja pintapuolisesta toisen kohtaamisesta.

Kehä-rituaalissa myös seremoniamestarit saivat reunoilta päättää piirin keskellä kohtaavien kohtaamisen soittamalla kelloa. Osassa Kehistä meillä oli myös osallistujien kello, jota sai kuka tahansa soittaa kun koki, että haluaa keskeyttää piirin keskellä tapahtuvan toiminnan jostakin syystä. Kellon soittamista ei tarvinnut perustella. Yhdessäkään Kehässä eivät seremoniamestarit ole vielä keskeyttäneet kohtaamista. Ainakin kahdessa Kehässä on piirin reunalla oleva osallistuja soittanut kelloa. Toisessa näistä piirin keskellä ollut kohtaaja hämmentyi, ja Kehän jälkeen hänen kanssaan keskustellessa hän toi esiin ahdistuneensa, kun kelloa oli soitettu, hän häpesi ja koki tehneensä jotakin väärin eikä mennyt enää tämän jälkeen keskelle Kehää. Tämä oli ikävää ja tällaista tunnetta ei työryhmä osallistujalle tietenkään toivonut. Kello on hyvä turvallisuuden tunteen tuoja ja sen vaikutus on suuri. Lisäksi kellon läsnäololla osallistujayhteisö saa lisää työkaluja luoda omat sääntönsä; mikä on meidän keskuudessamme hyväksyttävää ja mikä ei. Henkilökohtaisesti koen ristiriitaisia tunteita osallistujien kellon suhteen, sillä sen käytöllä on suuri vaikutus toimintaan niin hyvässä kuin pahassa.

5.4 Esiintyjän rajat

Tutkin omia kokemuskirjoituksiani, ja sieltä nousi esiin eräs tilanne, jossa oma rajani on osallistujan kanssa ylittynyt negatiivisella tavalla, mutta en ole sanonut *seis*. Käytän esimerkkitapauksena erästä virittävää kohtaamistani osallistujan kanssa. Kohtaaminen käsittelee seksuaalisuutta ja kohtaamisemme oli hänen puoleltaan hyvinkin eroottisesti latautunut. Koin siinä hetkessä, sen henkilön kanssa, etten kokenut miellyttäväksi tehdä

kohtaamista sillä volyymilla ja intensiteetillä jota teimme, mutta en sanonut *seis*. Lisäksi kokemus muistutti minua jostain aikaisemmin epämiellyttävästä hetkestä. Ulkoistin tietoisesti itseni henkisesti tilanteesta ja olin teknisesti läsnä.

Jäin kovasti pohtimaan jälkikäteen, miksi näin kävi. Roolini tilanteessa vaikutti omista rajoistani kiinnipitämiseen. Olin työryhmän jäsen, en tasavertainen osallistujan kanssa. Koin vastuuta osallistujasta, ehkä alitajuisesti pelkäsin nolaavani hänet muiden edessä sanomalla *seis*, tai että hän kokisi suurta häpeää ja hämmennystä kun minä, yksi työryhmän jäsenistä, puuttuisin hänen tapaansa tehdä. Olin myös vaikuttunut siitä kuinka antaumuksella ja avoimena hän toimintaan lähti ja en halunnut rikkoa hänen kokemustaan.

Palosaari kertoo kuinka tämän tyyppisessä esityksessä esiintyjällä on riski toimia peruspersoonansa vastaan toisessa, juurikin esiintyjän roolissa.

Esiintyjän oma kokemus voi nousta esiin syvätasolla, eli implisiittisen muistin tuottamana ja silloin kun hän kokee ettei kokemus ja tuntemus sovi hetkeen, tai se tuntuu hämmentävältä, voi hän pelastusreittinä mennä ikään kuin toiseen persoonaan (esiintyjäpersoonaan) ja viedä kokemuksen läpi tässä toisessa persoonassa. Tällöin kokemus jää kesken peruspersoonassa ja esiintyjä toimii sitä vastaan. (Palosaari, haastattelu 10.11.2014.)

Kehän kaltaisissa esityksissä, joissa esiintyjän rooli ei ole niin selkeä vaan hän työskentelee vahvasti siitä riisuttuna, on hyvä olla tietoinen haasteista joita kaksoisrooli fasilitoijan/esintyjän ja henkilökohtaisen minän välillä tuo. Tuossa esimerkkikohtaamisessa esiintyjäminä halusi vahvistaa ja tukea osallistujan kohtaamista, kun taas henkilökohtainen minä lopettaa toiminnan. Esiintyjän on oltava aina tietoinen omista rajoistaan, jotta ei palvelisi osallistujaa oman hyvinvointinsa kustannuksella. Kokemus ja hyvä itsetiedostaminen auttavat esiintyjää.

5.5 Virittävän osion ja Kehä-rituaalin eroista

Virittävän osion ja Kehän välillä tapahtuvissa kohtaamisissa oli usein huima ero. Virittävän osion jälkeen jännite ja lataus oli käsin kosketeltava ja Kehän alkaessa mielessä oli

usein ajatus ”Nyt voi tapahtua mitä vain, tästä tulee jotain mahtavaa”. Osallistujat tekivät pitkälti virittävän osion harjoitteet antaumuksella, rohkeasti ja heittäytyen. Oli hienoa seurata, kuinka varauksetonta toiminta oli ja kuinka sisälle toimintaan osallistujat pääsivät. Kehällä tämä jännite valitettavan usein väheni. Monesti tuntui siltä, ettei Kehä yltänyt siihen potentiaaliin, mikä siinä oli voinut olla.

Virittävässä osioissa osallistujat toimivat pareittain tai ryhmänä, heidän toimintaansa ei arvottanut kuin toiminnassa mukana oleva henkilö, eikä heitä katsellut ulkoapäin muut kuin seremoniamestarit. He voivat syventyä ja keskittyä toisiinsa ja toimintaan ilman katseiden alla olemisen painetta. Lisäksi harjoitteissa on selkeät säännöt, jolloin energiaa ei mene sääntöjen ja logiikan etsimiseen, vaan päästään suoraan toimintaan joka taas herättää tunteita ja kokemuksellisuutta. Tulostavasta ei ole samalla tapaa kuin Kehällä.

Kehällä taas jännite oli suurimmillaan aivan Kehän alussa. Viimeisten Kehien jälkeen haastattelimme työryhmämme kesken toisiamme kokemuksistamme. Kysyessäni Anna Maria Häkkiseltä (työryhmämme jäsen), mitä hänen mielestään Kehällä on näkynyt, hän tiivistä asian mielestäni hienosti:

Uteliaisuutta, odottamista ja paljon mielikuvitusta ja sellaista potentiaalia asioille, mutta se et mitä sitten konkreettisesti tapahtuu niin se ei välttämättä näyttäyty ulospäin niin inspiroivana tai heikommalla kuin mitä se on ollut vaikka siellä itse koettuna tai muiden mielikuvissa. Silloin kun oli paljon ihmisiä niin niissä se ihmisten läsnäolo tiivistyi sellaiseen lähes sanoin kuvailemattomaan, tai sellaiseen mitä on vaikeaa kuvailla sanoin että miltä se tuntuu. Ehkä samoin kun haastattelin Tuomasta tuli esiin tämä sama asia, että siinä ihan alussa kun ollaan, ennen kuin mitään oikeastaan tapahtuu, siihen tiivistyy se koko Kehä. Se on se juttu. Kehän keskusta on tyhjä ja kaikki on lämmitetty ja virittäytynyt ja istuu siinä ja katsoo ja odottaa. Kaikki on aika kuumia ja se on vielä niin määrittelemätöntä. Se on ehkä se Kehä esityksen herkku, mikä oli joka kerta, vaikka ei olisi ollutkaan niin paljon ihmisiä, niin joka kerta se oli tosi mieletön juttu. (Häkkinen, haastattelu 2014.)

Kun virittävässä kohtaamisissa oli selkeä ohjeistus sille, kuinka toimitaan, oli Kehälle mentäessä kaikki määrittelemätöntä. Ainoa sääntö oli, että kaksi ihmistä kohtaa kerrallaan, toista ei saa vahingoittaa ja aina voi sanoa seis. Kohtaajat joutuivat/saivat luoda itse kohtaamisensa säännöt. Näiden sääntöjen etsimiseen saattoi mennä paljon aikaa ja energiaa eikä niitä välttämättä aina löytynyt. Kun kohtaamisen sisäistä logiikkaa ei syntynyt, oli toiminta tuolloin hapuilevaa ja pintapuolista.

Kehä on kokemusesitys, mutta olemme huomanneet, että se on myös hyvin vahvasti esitys katsomisesta. Kehällä kohtaajat ovat muiden katseiden alla ja toimintaa ei enää arvota vain kohdattava vaan myös piirissä ympärillä oleva yhteisö. Toiminnasta tulee

helposti esittävää, halutaan viihdyttää. Osallistuja kokee vastuuta niin omasta kokemuksesta kuin myös yhteisön katsomiskokemuksesta. Kehällä näkyi häpeää, asioiden kiertämistä, hyväksytyksi tulemisen tarvetta, defensessejä. Asiat saatettiin myös ”heittää läskiksi”. Polttopisteessä oleminen vaikutti toimintaan niin hyvässä kuin pahassa. Kuitenkin Kehästä teki erityisen juuri keskellä katseiden alla oleminen ja toiminnan arvaamattomuus. Ei ollut oikeaa tai väärää tapaa tehdä, ei tiettyä maalia jonka saavuttaa. Laitinen ja Elo tiivistivät haastattelussa, että jos jonkinlaista maalia ajattelee, niin ehkä siellä ollaan silloin, kun osallistujaa on jonkin rajalla, jonkin oman rutiinin äärellä, kunnes osallistuja tekee jotain, joka yllättää hänet itsensä, tai saa toiselta jotakin, jota ei olisi odottanut. Kokemuksellisuuden voima on suuri, ja se antaa havaintoja itsestä toisella tapaa kuin normiarjessa. Moni on puhunut voiman tunteesta, sellaisesta joka syntyy itsen ja toisen väliin, voimasta jonka saa toisen kanssa ja jota olisi mahdotonta saada yksin.

5.6 Osallistujan manipulointi

Kaikki esityksen ovat manipuloivia. Ne pyrkivät manipuloimaan katsojaa tai osallistujaa. Tämä on ristiriidassa Kehän kanssa, koska Kehä on kaikille ja kaikenlaiselle kohtaamiselle avoin. Mitkä Kehän keinot ovat liian suoria? Milloin toiminta olisi avointa, mutta kuitenkin esityksen maailmaan kutsuvaa ja houkuttelevaa. Elo ja Laitinen totesivat haastattelussa, että esityksen muoto on hyvin yksinkertainen, toimiva ja kaunis. Silti se toimii usein paremmin, kun ihmiset ovat valmistuneita siihen ruumiillisilla harjoitteilla. Rajojen ja itsen sekä toisen kuuntelun lisäksi osallistujien virittäminen on tärkeää, jotta kohtaaminen olisi ruumiillista ja vaistonvaraista toimintaa, eikä vain älyllistä. Esityksen teemana ovat myös vaistot, toisen ruumis, kosketus ja niiden päällä ihmisellä on paljon esteitä. Kehällä kohdataan niin eri tavoin kuin arkimaailmassa, ja toiminta perustuu improvisaatiolle. Tämän vuoksi koimme, että osallistujat tarvitsevat työkaluja toimintaan. Kuitenkin virittävät kohtaamiset antavat tietyt työkalut, jotka tulevat työryhmältä ja manipuloivat tiettytyyppiseen kohtaamisen muotoon. Mitkä olisivat hyvät vaistonvaraiseen kohtaamiseen herkistävät harjoitteet, jotka eivät kuitenkaan manipuloisi liikaa itse Kehän tapahtumia tiettyyn suuntaan? Kuinka saada osallistuja herkistymään, mutta pysymään erilaisille vaihtoehdoille avoimena? Lisäksi työryhmän (seremoniamestareiden jälkeen loput työryhmästä, jotka osallistuvat kohtaamisiin) mukana oleminen tuo oman manipulaationsa esimerkillään. Kuten jo aiemmin mainitsin, valta on aina esiintyjällä vaikka hän olisi kuinka palvelijan asemassa.

5.7 Työryhmä mukana auttamassa vai vesittämässä toimintaa

Tavallisen Kehän (jossa siis seremoniamestarit ja muu työryhmä mukana) lisäksi olemme toteuttaneet myös toisenlaisia Kehiä, joissa manipulaation ja vallan laatu on vaihdellut Kehän rakenteen mukaan. Näitä ovat olleet:

- Kehä, jossa vain seremoniamestarit mukana
- Kehä, jossa musiikki/äänimaisema/dj manipuloi. Tarkoitus on että dj tuottaa Kehälle ääniefektejä perustuen siihen, mitä hän näkee ja tuntee sillä hetkellä. Dj:n rooli Kehässä ei ollut olla pelkästään viihdyttävä, piristävä tai rentouttava. Dj:n tehtävä oli tuottaa ja herättää tunteita.

Lisäksi olemme tutkineet, minkälaista materiaalia tulostuu, kun Kehän virittävän osion manipulaatiota vaihdellaan. Eri versiot ovat olleet:

- Kehä, jossa läpιοheistetut harjoitteet/virittävät kohtaamiset
- Kehä, jossa harjoitteet/virittävät kohtaamiset eivät olleet niin ohjeistettuja
- Kehä, jossa ei lainkaan harjoitteita/virittäviä kohtaamisia

Eri versioista tulostui hyvin erilaista materiaalia. Se, mikä vaihtoehto on osallistujan tai esityksen kannalta paras, on hankala määrittää, sillä eri versioilla oli omat heikkoutensa ja vahvuutensa. Seuraavaksi puran tavallisen Kehän (joka kuitenkin oli yleisin Kehä jota toteutimme) materiaalia.

TTK:lla toteutetuissa Kehissä oli seremoniamestareiden lisäksi mukana aina loput tai osa työryhmänjäsenistä (riippuen siinä moniko pääsi paikalle). Työryhmäläiset osallistuivat osallistujien kanssa virittäviin kohtaamisiin sekä Kehällä tapahtuviin kohtaamisiin. Kehällä tapahtuvaan toimintaan osallistuttiin määrältään vaihtelevasti, usein riippuen siitä kokiko esiintyjä tarvetta väliintuloon. Varsinkin loppupään Kehissä seremoniamestarit osallistuivat yhä harvemmin itse Kehän kohtaamisiin. Seremoniamestareiden tehtävä oli selkeästi perusteltua, he pitivät huolen ajankulusta, säännöistä, olivat ikään kuin matkaoppaita. Keskusteltaessa työryhmän kesken, nousi esiin että kun työskenteli tavallisena työryhmänjäsenenä, niin sitä pyrki kannustamaan ja rohkaisemaan, mahdollistamaan toisen uskallus tehdä ja kokeilla asioita. Fasilitoivalla asenteella pyrki antamaan

tilaa toiselle ja vahvistamaan osallistujan tekemää asiaa. Työryhmänjäsenet kohtasivat Kehällä välillä myös keskenään. Moni koki, että tuolloin vastuu kohtaamisesta hälveni ja toiseen pystyi tukeutumaan aivan eri tavalla kuin tuntemattomaan ihmiseen. Noissa kohtaamisessa pystyi luottamaan toiseen eri tavalla, tiesi että toinen on yhtä vahvoilla kohtaamisessa ja asioita uskalsi kokeilla vapaammin. Palvelijan asenne jäi pois ja tätä kautta kohtaaminen oli tasavertaisempi ja siinä päästiin helpommin syvemmälle tasolle. Toiminta oli helpompaa, kun oli yhteinen tausta tekemiselle ja luottamus jo valmiiksi, sekä roolit samat. Omissa puruissa tuli esiin jäsenten sisällä kokemansa vastuu Kehissä. Moni mietti ajatuksia: ”Nyt toiminta junnaa paikallaan, pitäisikö nyt mennä keskelle ja antaa työkaluja erityyppiseen toimintaan, rikkoa rytmiä, laatua.. Vai pitäisikö malttaa, antaa osallistujille aikaa ratkaista asia...” Eesityksen aikana ajatukset ja vastuukysymykset vilisivät valtoimenaan mielessä. Koimme vastuuta siitä, millaisen kokemuksen osallistujat saavat. Suuri ero seremoniamestarin ja tavallisen työryhmänjäsenen roolissa oli juuri tehtävän selkeys. Tavallisen työryhmän jäsenenä ei ollut tapahtuman vetäjänä, mutta ei myöskään tasavertainen suhteessa osallistujajoukkoon. Rooli oli paljon epäselvempi työryhmäläiselle. Epäselvää oli tuolloin varmasti sekin, kuinka osallistuja hänen rooliinsa tuolloin suhtautuu.

Osallistujien suhtautuminen työryhmän jäsenten kohtaamisiin Kehällä vaihteli. Joku saattoi kokea toiminnan inspiroivana, toinen taas ajatella: ”Tässähän vedetään nyt matto jalkojen alta, nuo osaa tämän jotenkin paremmin tai ovat aikaisemmin tätä treenanneet, en todellakaan mene tuonne kun noi nyt tuolla tekee tuolla tavalla...”

Julius Elon useissa aikaisemmissa produktioissa osallistuja oli pääosassa ja esiintyjä vain palvelemassa tai auttamassa, johdattamassa kokemusta. Kehä projektissa tätä asetelmaa pyrittiin purkamaan ja tuomaan esiintyjän ja osallistujan välinen kokemus lähemmäs toisiaan. Kehässä haettiin vaistomaista, aitoa kohtaamista. Yritimme luoda tilan, jossa pystyisimme yhteisönä todistamaan valta-asetelmien rakentumisen ja purkautumisen liikettä esille tuotujen kehojen kautta. Vaistomaisuutta korostettiin vastavoimana, jotta tilannetta ei täysin hallitsisi tiettyjen valtasuhteiden ja suojamekanismien esittäminen.

Vaistomainen, aito kohtaaminen on kuitenkin haastavaa silloin, kun kyse on esiintyjän ja osallistujan välisestä kohtaamisesta. Esiintyjällä on aina valta. Vaikka se riisuttaisiin, on se häneen sisäankirjoitettua toimintaa. Osallistujan tuomaan materiaaliin mukautuu ja

pyrkii vahvistamaan hänen tuottamaansa asiaa. Vaikka valta näennäisesti olisikin osallistujalla, sitä tietää sisällänsä ”jos nyt tekisin noin, tämä kääntyisi siihen suuntaan, teenkin nyt näin...”. Esiintyjä kokee sisäistä vastuuta osallistujasta ja hänen sekä katsojien kokemuksesta.

Tasavertaisuutta rikkoi myös se, että Kehällä oli selkeästi kolme eri valtaryhmää: Sere-
moniamestarit, jotka johtivat toimintaa, osallistujat, joille toiminta oli uutta, sekä työryh-
mänjäsenet jotka olivat tehneet toimintaa ennenkin, joille oli kehittynyt jo tietty tapa tehdä
tätä juttua. Osallistuja voi ajatella: ”Noilla on jo joku oikea tapa tehdä tätä, ne tietävät
enemmän kuin minä. Pitääkö minun tehdä kuten he, ja jos teen jotain toisin niin teenkö
väärin?” Yhteisö ei lähtenyt toimintaan tasavertaisena, ja tämä saattoi tässä konseptissa
hämmentää osallistujaa.

6 Lopuksi – Turvallisessa maaperässä on lupa uskaltaa

Todellisuus on tarua ihmeellisempää. Tuo vanha sananlasku on minulle totta. Minua on
aina kiehtonut tosielämä. Esimerkiksi fiktiivisen elokuvakerronnan sijaan rakastan doku-
mentteja. Aitoutta on vaikea tavoittaa. Mutta kun sen tavoittaa, kokee sen itse tai pääsee
vierestä todistamaan jotakin, joka tapahtuu juuri siinä hetkessä laskelmoimatta, suunnit-
telematta, on se mielestäni todella kaunista. Kehässä haettiin aitoa, vaistonvaraista koh-
taamista. Minua askarruttaa suuresti, mitä on tämä aito kohtaaminen. Onko sellainen
koskaan mahdollista? Jos, niin millainen kohtaaminen se on? Joku voisi määrittää sen
niin, että henkilöt kohtaavat toisensa henkisesti alasti, rooleista riisuutuneina. Mielestäni
tällainen tilanne ei ole koskaan mahdollinen. Kun henkilö saapuu tilaan, saapuu sinne
hänen historiansa sekä mahdollisesti defenssinsä. Meillä jokaisella on omat roolimme
jotka muuttuvat tilanteesta toiseen ja jopa eri minä tiloja. Aitouteen liittyy silti tietty aseista
riisuutuminen. Itse määritän tämän ”aitouden” niin, että kaksi ihmistä kohtaavat toisensa
mahdollisimman tasavertaisena, eivät samanlaisina vaan niin että molempien henkilö-
kohtaiset resurssit saavat tasapuolisesti tilaa. Kehä esityksessä ei pyritty tasavertaisiin
kohtaamisiin. Esiintyjien valta-asema mietitytti ja myös häiritsi työryhmäläisiä toistuvasti,
mutta tasavertaisuuteen ei kuitenkaan pyritty. Vaistomaisuutta korostettiin vastavoimana,
jotta kohtaamistilannetta ei täysin hallitsisi tiettyjen valtasuhteiden ja suojamekanismien
esittäminen. Itseäni kuitenkin kiinnostaa taiteentekijänä tasavertaisen kohtaamisen tut-
kiminen, ehkä juurikin sen mahdottomuuden vuoksi.

Kuten aiemmin totesin, ei Kehässä ollut tiettyä maalia jota saavuttaa. Ei voittoa, mutta ei mielestäni häviötäkään. Se tarjosi mahdollisuuksien areenan, paikan, jossa mahdollisimman turvallisissa puitteissa voi tapahtua mitä vain. Se, mitä siellä tapahtuu, on kohtajista itsestään kiinni. Mutta jotta jotakin voisi tapahtua, tarvitsee se turvallisen alustan. Tämän vuoksi pidän tärkeimpänä tekijänä osallistavissa esityksessä rajojen (niin omien kuin toisen) tiedostamista ja niiden kunnioittamista. Henkilökohtaisesti koin Kehässä tärkeänä virittävän osion, sillä siellä laskeuduttiin kuuntelemaan, tunnustelemaan, kunnioittamaan ja mahdollisesti venyttämään, tutkimaan omia ja toisen rajoja ennen itse Kehä rituaalia. Ylipäättänsä tultiin tietoiseksi rajoista. Tämä loi turvallisuutta osallistujille ja turvallisuus antoi mahdollisuuden uskaltaa kokeilla ja lähteä kohtaamaan toinen ”aseista riisuttuna”, ja näin myös mahdollisimman tasavertaisena.

Sanotaan, että lapsi on terve kun se leikkii. Turvaton lapsi ei ota kontaktia toiseen henkilöön vaan usein vetäytyy, eristäytyy, ei uskalla olla yhteydessä ympäröivään maailmaan ja kanssaeläjiin. Lapsi tarvitsee säännöt, joiden sisällä on turvallista elää ja uskaltaa. Ei liian tiukat ja rajaavat, vaan selkeät säännöt, joiden sisällä lapsi voi itse toimia persoonalleen sopivalla tavalla ja luoda oman ainutkertaisen maailmankuvansa. Tämä sama pätee mielestäni esityksen sääntöihin. Niiden tärkein tehtävä on luoda turvallisuutta, mutta ne eivät saa olla liian rajaavat jotta osallistujayhteisö voi niiden sisällä luoda omat sääntönsä ja näin päästä lähemmäksi sen hetken aitoutta. Kehällä tämä mielestäni toteutui. Säännöt olivat selkeät ja yksinkertaiset ja niiden sisällä oli mahdollista toteuttaa itseään haluamallaan tavalla.

Askarruttavin kysymys minulle on manipulaation määrä ja laatu esityksessä. Mikä olisi sopiva manipulaation määrä? Sellainen, joka auttaa osallistujaa toimimaan, muttei ohjaa toimintaa liikaa tiettyyn suuntaan vaan antaa tilaa osallistujalle löytää itsestään, vuorovaikutuksesta toiseen ja hetken impulsseista oman tavan toimia ja kohdata. Mikä se määrä on? Kehässä virittävät kohtaamiset antoivat mahdollisuuden omien resurssien kuulemiseen, lataamiseen, käyttöönottoon. Kuitenkin virittävät kohtaamiset olivat työryhmän laatimia ja ohjasivat kohtaamisia tiettyyn suuntaan. Mutta ilman viritystä ei osallistujayhteisö välttämättä saa (tai ainakaan saman asteista) tunnetta turvallisuudesta sekä omista ja toisen rajoista. Tuolloin kohtajat eivät välttämättä uskalla tai kykene lähteä avoimesti ja luottamuksellisesti kohtaamaan toisiaan. Ristiriita avoimuuden ja työkalujen antamisen välillä kiehtoo minua suuresti. Tulevaisuudessa aion tutkia valtaa ja manipulaatiota esityksissä lisää erilaisten esityskokeiluiden kautta.

Lisäksi pohdin vastuukysymystä. Kuinka paljon taiteentekijä on vastuussa osallistujan kokemuksesta, kuinka paljon taas osallistuja itse? Kehän kohdalla eniten jäi mietityttämään siitä puuttunut jälkihuolto. Osallistujassa saattoi herätä hyvinkin suuria reaktioita, joita hän ei itse osannut tulkita ja purkaa. Kuitenkin osallistujat olivat toiminnassa vapaaehtoisesti ja saivat keskeyttää sen halutessaan. Mutta kuten aiemmin totesin, vaikuttaa henkilön kykyyn toimia ja pysäyttää toiminta lukuisia seikkoja. Jo polttopisteessä oleminen Kehän keskellä saattoi vaikuttaa joidenkin henkilöiden kohdalla siihen, uskaltaako keskeyttää toiminnan heti halutessaan. Lisäksi vaikka henkilö olisi kuinka tietoinen rajoistaan, saattaa kehollisessa toiminnassa osallistujan implisiittisestä muistista laueta jokin aikaisempi muisto/reaktio. Tämän käsittelyyn jälkihuolto olisi hyvä.

Vaikka koen taiteentekijänä suurta vastuuta osallistujista, haluan silti tehdä rohkeita teoksia. En halua ylihuolehtia ja näin aliarvioida osallistujaa, vaan antaa taiteen kautta mahdollisuuden tutkia ja venyttää rajoja ja toimintatapojaan, löytää itsestään tai ympäröivästä maailmasta jotakin uutta, sellaista joka ei muilla areenoilla onnistuisi. Tärkeintä on tutkia, tehdä ja toimia, kunhan kaikki tapahtuu aina toista kunnioittaen.

Lähteet

Boon Suzette, Steele Kathy & Van Der Hart Onno 2011. Traumaperäisen dissosiaatiohäiriön vakauttaminen – taito-ohjelma potilaille ja terapeuteille. suom. Paula Holländer. Helsinki: Traumaterapiakeskus.

Vuori Eero - Tapio & Santavuori Risto 2011. Mail order experimance, tajunnallinen kokemusesitys. Elo Julius & Laitinen Tuomas, 2011, Kokeva Keho. Helsinki: Todellisuuden tutkimuskeskus.

Haastattelut ja julkaisemattomat lähteet

Elo Julius ja Laitinen Tuomas 2012–2013. Esitystaiteilijat. Haastattelu.

Häkkinen Anna Maria 2014. Tanssija, koreografi ja esiintyjä. Haastattelu.

Hänninen Isa muistiinpanot, kokemuskirjoitukset 2012–2013

Palosaari Eija 2014. Psykoterapeutti. Haastattelu.

Palosaari Eija, haastattelukysymykset

HAASTATTELU EIJA PALOSAARELLE

10.11.2014

Haastattelussa perehdytysmateriaalina toimi kirjallinen tieto Kehä esityksestä ja eri esitysten rakenteista, sekä keskustelumme, jossa kerroin sanallisesti projektista. Lisänä olivat myös kaksi esitystaltiointia. Haastattelukysymykset, joihin haastateltava vastasi psykoterapeutin näkökulmasta, olivat:

1. MITÄ ASIOITA TULEE OTTAA HUOMIOON, KUN TEHDÄÄN RUUMIILLISTA KOKE-
MUSESITYSTÄ?
2. MITÄ RISKEJÄ NÄET KEHÄN TOIMINNASSA?
3. MITÄ HYVÄÄ TEKEVIÄ MAHDOLLISUUKSIA NÄET KEHÄN TOIMINNASSA?
4. MITÄ ON KAHDEN IHMISEN VÄLINEN TASAVERTAINEN JA AITO KOHTAAMI-
NEN? ONKO SELLAINEN KOSKAAN MAHDOLLISTA?
5. KUINKA PÄÄSTÄ KOSKETUKSIIN RUUMIIN TIEDOSTAMATTOMAN, EI-TIETOI-
SEN KANSSA?
6. MISTÄ KEHÄ ESITYKSESSÄ ON SINULLE KYSYMYS?